

Što smo primili od Sv. Braće Ćirila i Metoda

I. PROBLEMI

1. — U povijesti teško da će se naći osoba, o kojima bi se izricali tako oprečni sudovi kao o sv. Braći Ćirilu i Metodu. Otkako su se nekoć pojavili među moravskim Slavenima, počele se i prepirke o njima i radi njih. Moravci ih primaju kao apostole i prosvjetitelje, a latinski misionari ih u Rimu tuže kao ljude sumnjive vjere. Papa šalje Metodija slavenskim vladarima i narodima kao nadbiskupa i legata a latere, a njemački ga biskupi bacaju u tamnicu kao povreditelja njihovih davno stečenih prava. Narod ga voli, a knez Svatopluk ga progoni. Slična im je sudbina i poslije smrti. I kler i lajci, pape i učenjaci, Slaveni i Nijemci, katolici i pravoslavci pišu i govore o njima svaki po svome. Tako biva već hiljadu godina! Ipak treba priznati, da međutim objektivna znanost malo pomalo stiče sve više i više potpuno zajamčenih podataka o njihovu životu i djelovanju. Arheolozi, povjesnici i filolozi slaviste utvrdili su o njima već toliko sigurnih činjenica, da čovjeku dobre volje nije više teško stvoriti o njima istinit sud i naći pravi odgovor na različita pitanja.

Pokušajmo se i mi s pomoću historije snaći usred oprečnih tvrdnja, što su se kod nas pojavile o sv. solunskoj Braći u najnovije vrijeme. Najviše katoličke crkvene vlasti tvrde o sv. Ćirilu i Metodiju jedno i izvode iz toga svoje zaključke. Najviši pak pravoslavni autoritet uvjerava nas o drugom i preporuča nam baš protivno.

2. — Naši pp. Biskupi pozivaju nas, da proslavimo 1.050 godišnjicu smrti sv. Metoda, nasljedujemo njegovu vjeru i vjernost sv. apostolskoj Stolici i zahvalimo Boгу za sva dobročinstva, što smo ih primili po sv. Ćirilu i Metodu. U svojoj okružnici, danoj u Zagrebu na blagdan Svih Svetih prošle godine, pišu među ostalim i ovo:

»Ove godine na dan 6. travnja navršila je 1050-godišnjica smrti sv. Metoda. Zauzimanjem mnogobrojnih svećeničkih i bogoslovnih kolegija

u Rimu održana je dolična proslava 1050-godišnjice smrti velikog apostola Slavena sv. Metoda. Dne 6. travnja sabrala se sva kolonija Slavena u Rimu, svjetovnog i redovničkog klera, i pošla je k zajedničkom Pastiru i Ocu kršćanstva, da pred Njim na usta rektora zavoda sv. Jeronima. Msgra Dra Magjerca ispovjeda onu istu vjeru u »jednu, svetu, katoličku i apostolsku Crkvu«, ono isto uvjerenje, da nema drugog sredstva, kojim bi se očuvao katolicizam i univerzalnost u jedinstvu, osim podložnosti i sinovske poslušnosti nasljedniku sv. Petra, kako je to riječju i životom svojim ispovijedao i sveti Metod.

Na adresu predstavnika različitih ogranaka jedne slavenske katoličke familije, koji su se okupili oko groba Apostolskog Prvaka, u sjeni Sv. Stolice, u kući zajedničkog Oca, na svetoj zemlji čitavog katoličkog svijeta, udostojao se odgovoriti Sv. Otac prekrasnim dirljivim govorom, koji je pun najuzvišenijih dubokih misli. On među ostalim veli: »Čini nam se, kao da vidimo, gdje iza 1050 godina dolazi pred nas vaš veliki sv. Metod, te se vraća Apostolskoj Stolici. On se na posebni način učinio njenim apostolom i gotovo mučenikom, jer ga je neizmernih i gotovo nevjerovatnih muka, trpljenja i odricanja stajala vjernost istoj Stolici... Sv. Otac zove proslavu 1050-godišnjice smrti sv. Metoda »najopravdanijom proslavom i poviješću Otkupljenja među slavenskim narodima«... I dodaju Biskupi: »Mi stoga pozivamo sve svoje svećenstvo kao i sve vjernike, da zajedno s nama što dostojnije proslave jubilej 1050-godišnjice smrti sv. Metoda. Hvalimo svi skupa dobromu Bogu na svim dobroćinstvima, što ih je udijelio našim pradjedovima, a preko njih i nama po sv. Ćirilu i Metodu.« (*Kat. List*, br. 46, g. 1935., str. 565 sq.).

3. — Tako katolički Episkopat. Nešto prije njih dopro je do nas s druge strane glas, koji nas uvjerava baš o protivnom te iz tvrdnje, da smo od sv. Ćirila i Metoda primili kršćanstvo, posve drukčije zaključke izvodi. Evo, što nas uči »Prilog »Glasniku« srpske pravoslavne patrijaršije uz br. 12 i 13 za 1935 god.«:

»Primivši hrišćanstvo preko sv. Ćirila i Metodija sa bogoslužjem na slovenskom jeziku, i Srbi i Hrvati bili su istočno-pravoslavni sve do XI veka. Istočna i Zapadna crkva do toga vremena u verskom pogledu gotovo se i ne razlikovahu. Raskid između ove dve crkve nastupio je tek 1054 godine, kada Rimski crkva prestade da ispoveda nikeo-carigradski simbol vere i usvoji nov dogmat o ishodenju Svetoga Duha i od Sina. Filioque.

Srbi i Hrvati bili su naročito na nišanu romanizirane Splitske arhiepiskopije, čiji glavni zadatak beše da uništi narodnu crkvu sa slavenskom službom i da na celom Balkanu rasprostire vlast Rimski crkve sa latinskim bogoslužjem. Sudbonosni splitski sabori u jedanaestom veku rešiše definitivno sudbinu našega naroda. Hrvati, nastanjeni u Dalmaciji, pod uticajem svojih knezova, pokoriše se zaključcima splitskih sabora, napustiše svetu veru pravoslavnu i primiše rimski katolicizam. Zapadna crkva zabrani bogoslužjenje na slovenskom jeziku, istovremeno povede borbu protiv pravoslavlja i gonjenja, koja tada počеше, nastaviše se kroz

vekove. Tako se Hrvati verski odvojiše od Srba i ova dva bratska plemena podoše kroz istoriju zasebnim putevima . . . »

. . . »Ali, još mnogo veći i značajniji je zadatak, koji pred nama stoji u čisto verskom i moralnom pogledu. Mi smo videli, kako je naša sveta pravoslavna vera kroz stoleća teških borbi prošla, odolevši svima iskušenjima i nasrtajima inoveraca, katolika i unijata, i ostala nepokolebana, čista i svetla. Propaganda u toku vekova uspela je da samo mali broj najslabije zaštićenih otrgne i zavede, pa i ovi se sad, pod blagotvornim dejstvom slobode, vraćaju u krilo svoje pradedovske vere i Crkve. Mi ne vršimo nikakvu propagandu u tome pravcu, ali sveta vrata naše pravoslavne vere otvorena su i svaki, koga savest, ubedjenje i srce vuče u njeno naručje, neka je dobro došao! Naša sveta Crkva bila je oduvek hram ljubavi i prema svome stadi i prema našoj braći po krvi, ma kojoj veroispovesti ona pripadala, kao i prema svima ljudima, koji žive u našoj zemlji, sledejući Božjim zakonima.«

4. — Navedene pouke naših visokih hijerarha kadre su u inteligentnim vjernicima pobuditi različite dosta teške historijske i apologetske probleme. Jesu li zaista Hrvati i Srbi kršteni od sv. Ćirila i Metoda? U kojem značenju treba sv. Braću zvati »apostolima«? Kada i zašto je nastao raskol između Rima i Carigrada? Kakova je razlika između istočnog pravoslavlja i rimskog katolicizma? Što je zapravo taj enigmatični »Filioque« i da li je uistinu prouzročio raskol? Tko je od koga otpao; tko je koga gonio? . . . itd. Bit će dobro da se olakša rješenje takovih pitanja kratkim prikazom najnovijih rezultata znanosti o tim velikim i važnim problemima.

Zadnjih desetak godina izašlo je toliko i takovih povjesničkih i teoloških djela, što znanstveno osvjetljaju Ćirilo-metodijevsko doba i vjersko razdjeljenje kršćanskoĝa istoka i zapada, te su već malone sva važnija pitanja u tom pogledu riješena. Imamo n. pr. tri monumentalne povijesti, koje se međusobno i glede crkvenih odnošaja srednjega vijeka lijepo popunjuju t. j. Šišićevu »Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara. Zagreb 1925«; Ćorovićevu »Istoriju Jugoslavije. Beograd 1933«; V. N. Zlatarskoĝa »Istoriju na blgarskata država prez srednite vekove«, od koje je za našu stvar naročito važan t. I., ĉ. 2. »ot slavenizacijata na državata do padaneto na prvoto carstvo. Sofija 1927«. Francuski asumpcionist Martin Jugie, najbolji sadanji poznavać grĉko-ruske teologije i

* L. c.: »Srpska pravoslavna crkva u prošlosti i sadašnjosti; njena uloga i njen značaj u istoriji našega naroda. Beseda Njegove Svetosti patrijarha srpskoĝa Varnave, kojom je otvorio prvo zasedanje Patrijaršijskog saveta u Sremskim Karlovcima na dan 29/16 maja 1934.«, str. 4—5. i str. 45. — »Patrijaršijski savet u svome zasedanju na sednici od 30/17 maja 1934 pod br. 3/zap. odlučio je da se ova beseda štampa kao njegovo izdanje.«

kontroverznih pitanja između katolika i pravoslavnih, objelodanio je od g. 1926—1933 u Parizu rezultate svojih dugotrajnih istraživanja u četiri velika sveska pod naslovom: »Theologia dogmatica christianorum orientaliū ab Ecclesia catholica dissidentium«. Češki bizantolog Fr. Dvornik izdao je na francuskom jeziku dvije vrlo poučne knjige: »Les Slaves. Rome et Byzance au IXe siècle. Paris 1926.« i »Les Légendes de Constantin et de Méthode vues de Byzance. Praha 1933.«. Polemika između njega i ljubljanskog stručnjaka profesora Grivca donijela je također znatnih pozitivnih rezultata. Prelat Dr. Grivec, koji je g. 1927. izdao u Ljubljani vršni životopis sv. Braće »Slovanška apostola sv. Ćirila i Metoda«, preveden brzo na češki, poljski i njemački, zaslužuje veliku hvalu, što je izdao u *slovenačkom* prijevodu najstarija »Žića« sv. Ćirila i Metoda (dva staroslovenska i jedno latinsko) i dodao im uvod i komentar prema najnovijim znanstvenim rezultatima (Žitja Konstantina i Metodija. Družba sv. Mohorja v Celju, 1936).**

II. ODGOVOR NA PITANJE: TKO JE KRSTIO HRVATE?***

1. — Danas nema nijednog znatnijeg historičara, koji bi tvrdio, da su Hrvati kršteni istom u vrijeme sv. Ćirila i Metoda. Većinom drže s Jelenićem, Bulićem, Šišićem i drugima, da se to zbilo negdje na koncu VIII. ili na početku IX. vijeka, t. j. kakvih šest decenija prije djelovanja sv. Braće.

Prof. Šišić n. pr. kaže: »Kao što je u Karantaniji i u Panonskoj Hrvatskoj, tako je sada i u Dalmaciji započelo franačkim vrhovnim gospod-

** Prof. Grivec upotrijebio je u tom svom vrlo praktičnom i vrlo jeftinom (12 d.) izdanju također naučne rezultate najboljeg savremenog ruskog istraživača Ćirilo-metodske književnosti P. Lavrova, t. j. njegovu na ukrajinski prevedenu knjigu »Kirilo ta Metodij u davnjoslovenskomu pismenstvu. Kiiv 1928«, a isto se tako osvrnuo na neke originalne izvode Ukrajinca I. Ogiienka (Kostjantin i Mefodij. Varšava 1927—1928). I Kos u svojoj »Zgodovini Slovencev« (Ljubljana 1933) piše o sv. Braći. Bugarin Teodorov-Balan, koji je već g. 1920 izdao u Sofiji praktično izdanje originalnog teksta staroslovenskih »Žića« sv. Braće, dodao je nedavno i latinske izvore za njihovu povijest (Kiril i Metodi, II. Sofija 1934). Bugarska akademija znanosti izdala je rusko djelo: G. A. Iljin-skij, Opyt sistematičeskoj Kirillo-Mefodjevskoj bibliografii. Sofija 1934. Tim »pokušajem« bibliografskim bit će izvanredno olakšano daljnje istraživanje i rješavanje Ćirilo-metodskih problema. Glavni međunarodni slavistički časopis »Slavia« u Pragu bilježi i ocjenjuje svu novu literaturu o sv. Braći. — Ne treba pak zaboraviti, da za poznavanje života sv. Ćirila imademo vrlo lijepi roman iz 9. vijeka: »Dr. Velimir Deželić sin, Sofiju odabra. Društvo sv. Jeronima, Zagreb 1927«. To je znanost podana u privlačljivoj umjetničkoj formi. Šteta samo, što još nema i drugog dijela o sv. Metodiju.

*** Cijelo to poglavlje tek je kratki sadržaj i djelomični prikaz opširnije rasprave, koja bi imala za koji mjesec izaći, providena s potpunim znanstvenim aparatom.

stvom glavno definitivno krštenje ondješnih Hrvata. Vršili su ga u prvom redu franački misionari, među kojima je moglo da bude i rođenih Slovenaca iz akvilejske patrijaršije (sa sjedištem u Čedadu), no vjerojatno je, da je već ranije radilo oko krštenja Hrvata u svojoj blizini i svećenstvo iz carskih dalmatinskih primorskih varoši.« . . . »Nije nemoguće, da je još za cara Karla Velikoga (između 803 i 804), no svakako za njegova nasljednika Ludovika Pobožnoga osnovana biskupija u Ninu sa stolnom crkvom posvećenom franačkom svecu Aselu, pod koju potpade čitava dalmatinsko-hrvatska kneževina, podvrgnuta akvilejskom patrijaru (u Čedadu).«¹ Šišićevo mnijenje potpuno prihvaća prof. Stanojević: »Posle franačkog osvajanja počeli su franački misionari propovedati hrišćanstvo među Hrvatima. Kada je Karlo pokorio i Dalmatinsku Hrvatsku, osnovana je u Ninu hrvatska biskupija.«² Pokojni K. Jireček, izvršni poznavać srpske historije, kaže: »Srbi i Hrvati, po Konstantinu Porfirogenitu, primili su hrišćanstvo u dva perioda, prvo za vlade cara Iraklija; on je izmolio od pape u Rimu sveštenike, koji su ove narode obratili u hrišćanstvo. Ali pouzdano je, da su Slaveni u Dalmaciji, još za vreme pape Jovana IV (640—642) bili poganici, bez obzira na to, što car Iraklije nije bio u najboljim odnosima sa papama. Pre će, možda, biti da se hrišćanstvo širilo postepeno iz rimskih gradova dalmatinskih, i to prvo po dvorovima vladalaca. Dovoljno je poznato, da su Hrvati pripadali rimskoj crkvi. Vreme pak, u kome su latinski sveštenici obratili Srbe, ima se stavljati u period 642—731, t. j. posle pape Jovana IV, a pre nego što je Leon Isavrijski raskinuo sa Rimom. Po drugi put dao je car Vasilije I (oko 879) sve nekrštene u zemlji Hrvata, Srba, Zahumljana itd. krstiti; za tim su onda i Neretljani, čiji se jedan izaslanik, kako priča Jovan Djakon oko g. 830. dao krstiti u Mlecima, zaželili da pređu u hrišćanstvo, te im je Vasilije uputio sveštenike.«³

Svi ti historici nijesu poznavali svjedočanstva pape Agatona (678—681), koji u svojoj drugoj poslanici caru Konstantinu Pogonatu, pisanoj o Uskrsu g. 680. sa koncila cijele zapadne Crkve u Rimu, spominje i Slavene među kršćanskim narodima, kod kojih već ima biskupa. Papa piše: »Poznato je, da se mnogi od naše braće biskupa nalaze i kod langobardskog naroda i kod slavenskog, a isto tako i kod franačkog, galskog i gotskog te britanskog.« (In medio gentium tam Langobardorum quamque Sclavorum necnon Francorum, Gallorum et Gothorum atque Britannorum plurimi contumulorum nostrorum esse noscuntur . . .).⁴ Ti pak Slaveni,

¹ F. Šišić, Povijest Hrvata u vrijeme nar. vladara, Zagreb 1925., str. 308. i 309.

² S. Stanojević, Istorija Jugoslovena (Srba, Hrvata i Slovenaca) za srednje i stručne škole. I. knj., 17. poprav., prošireno, ilustrirano izdanje, Beograd 1934., str. 15.

³ K. Jireček, Istorija Srba. Preveo i dopunio Jovan Radonić. I. knj. Beograd 1922., str. 125.

⁴ Migne, P. L. 87; 1224—5.

o kojima govori papa, mogu biti samo Hrvati. Pape i onako, poput ostalih zapadnjaka, zovu Hrvate tijekom nekoliko vjekova redovito samo općenitim imenom »Slaveni«. Osim toga slijedi to iz onoga, što se o Hrvatima VII. vijeka nalazi kod savremenika kralja Tomislava, bizantinskog cara Konstantina Porfirogeneta († 959) i u žiću pape Dalmatinca Ivana IV., pisanom sredinom VII. vijeka, i kod Tome, Arhidakona splitskog († 1268). Mons. Bulić neobičnom je strpljivošću iz mnogih komadića razbite ploče odgonetnuo znameniti grobni natpis hrvatske kraljice Jelene († 975), kojim se popuniše i utvrdiše Porfirogenetove vijesti o nasljednicima kralja Tomislava. Tako možemo i mi s pomoću tih četiriju svjedočanstava, zabilježenih u različito vrijeme o Hrvatima VII. vijeka, dobiti dovoljno jaki dokaz o vremenu njihova krštenja. Ostat će doduše više nepopunjenih praznina glede potankosti, kako ih je ostalo i na ploči kraljice Jelene, ali sama činjenica krštenja Hrvata u VII. vijeku, tog najvažnijeg događaja naše 1.300-godišnje povijesti, bit će dovoljno osvjetljena i utvrđena.

2. — Porfirogenet pripovijeda: »Na poziv cara Heraklija navalise Hrvati na Avare, potisnuše ih i po zapovjedi cara Heraklija zapremiše zemlju avarsku, gdje i sad još stanuju. A vladao je tada Hrvatima Porgin otac...«⁵ Tu nam car-historik govori o prvoj generaciji Hrvata u novoj domovini, o pobjednicima Avara, što su došli na jug iz zakarpatske Velike Hrvatske. Ti su pak mogli pobijediti Avare i potisnuti ih iz Dalmacije i Posavske Hrvatske istom poslije g. 626., kad je porazom pod Carigradom bila slomljena glavna avarska sila. Kako se vidi iz daljega careva pripovijedanja, ta je prva generacija bila poganska i vodila je državne poslove, dok je vladao »Porgin otac«. No čim su se Hrvati u novoj domovini snašli i uredili je, — a za to je trebalo barem desetak godina i više —, počeo se Heraklije brinuti, da dođu k njima misionari. S jedne strane kršćanska revnost, a s druge državni interesi nukali su ga na to. Rim je još bio u carevoj vlasti, a Dalmacija je pripadala patrijaršijskoj jurisdikciji pape. Trebalo je dakle od pape zatražiti misijonare. I doista. »Car Heraklije, nastavlja Porfirogenet, poslavši poslanike dovede iz Rima vjerovjesnike i učinivši među njima nadbiskupa,

⁵ De administr. imperio, gl. 31. — Rački, Documenta historiae chroaticae periodum antiquam illustrantia (Izd. Jugosl. Akad., Monumenta... VII. Zagreb 1877), str. 272.

biskupa, svećenike i đakone, dade pokrstiti Hrvate. A vladao je tada tim Hrvatima Porga« ili — kako ispravljaju Miklošić i Rački — »Borka, Borko.«⁶ Krštenje je dakle bilo gotovo, kad su odlučivali oni, što su u novoj domovini odrasli ili se već i rodili u njoj; kad je vodila riječ nova generacija, — sinovi pobjeditelja; kad je vladao Borko, prvi hrvatski kršteni vladar.

A tko su bili onaj »nadbiskup« i »biskup«, o kojima govori Porfirogenet? To lijepo tumači prof. Barada, koji kaže:

»Poznato je, da je ovo djelo cara Porfirogenita napisano fragmentarno, skup bilježaka uzetih iz starijih pisaca, arhivskih spisa i savremenih izvještaja, pa je jedna od takvih i ova vijest. Tu nam Porfirogenit javlja, kako je bizantski car uredio hijerarhiju u Dalmaciji, postavivši (poiésas) po jednoga nadbiskupa i biskupa. A zna se, da Dalmacija, dotično njen dio, koji dolazi u obzir prema susjednim Hrvatima, ima jednoga nadbiskupa i jednoga biskupa jedino svrhom VIII. st. ili na početku IX., pošto od god. 787/8, ili svakako poslije god. 812, u Dalmaciji ima više biskupija, kao što su krčka, osorska i rabska, kasnije ninska, te bi car bio napisao »episkopous« (biskupe), kao što je napisao »presbyterous kai diakonous« (svećenike i đakone). Zato ovu potankost jednoga nadbiskupa i biskupa nije mogao car ili njegov izvijestitelj crpsti iz savremenih tradicija, nego iz nekoga starijega i prvorazrednoga izvora« . . . » . . . Porfirogenit ne bilježi mjesta, u kojima je bizantski car osnovao nadbiskupiju i biskupiju, ali da je riječ o Dalmaciji, jasno je po kontekstu« . . . »Potankom se dakle analizom ove vijesti Porfirogenita ništa u njoj ne može naći pogrešno ili nemoguće . . . K tomu kad se uzme u obzir i starina ove vijesti, očito bi se metodički postupalo, kad se u rješavanju pitanja reorganizacije dalmatinske hierarhije i pokrštenja Hrvata, ne bi njoj dala prednost pred svim drugima, za koje se danas zna, kao i kad se ne bi poslužilo s činjenicama koje ona pruža.« I zaključuje: »Ovim dokumentom dakle zajamčeno je, da je bizantski car obnovio hierarhiju u Dalmaciji osnovavši nadbiskupiju u Splitu, a biskupiju u Zadru i to prije glavnog pokrštenja Hrvata, a koje pokrštenje da je ta hierarhija u glavnom i provela.«⁷

Zaključak posve ispravan, jedino što taj bizantinski car nije bio ni Konstantin V. Kopronim (741—775), niti koji od njegovih nasljednika, već uistinu Heraklije (610—641). Zadarska biskupija u VII. vijeku uopće nije prestala postojati, jer Zadar nije bio od združenih Avara i Slavena razoren kao Salona, a solinska je uspostavljena u Splitu potkraj vladanja Heraklijeva, i prvi je njezin nadbiskup bio Ivan Ravenjanin.

⁶ Rački, Documenta . . . str. 291.

⁷ Dr. Miho Barada, Episcopus chroatensis, (Croatia Sacra, 2. Zagreb 1931.), str. 168. i 170.

3. — U tom pogledu popunjuje i razjašnjava Porfirogenetov izvještaj Toma Arhidakon. On naime dolazak Ivana Ravenjanina i osnivanje splitske nadbiskupije veže uz povratak bivših solinskih građana s otoka, gdje su iza razorenja Solina (oko g. 614.—615.) »dugo vremena« živjeli, na kopno i to u Dioklecijanovu palaču. Kada se to zbilo, on doduše ne kazuje, ali, budući da u svom izvještaju govori ne o jednom caru već o carevima, prof. Šišić solidnim dokazivanjem izvodi iz njegovih riječi i iz ondašnjih prilika, da je to bilo između godine 638—641, kad su u Bizantu vladala tri okrunjena cara suvladara: Heraklije i sinovi mu Konstantin i Herakleon. To su bili oni »imperatores constantinopolitani« i »domini principes«, koji su »svetim ukazom« (sacrum rescriptum) naložili slavenskim vođama, »da nikakve neprilike ne prave solinskim građanima, što stanuju u Splitu«. ⁸ A kad je Split već bio uređen, započeo je njegov kulturni i vjerski utjecaj na susjedne Hrvate. »Primivši dakle carsku zapovjed,« nastavlja Toma, »nijesu se više usudili oružjem napadati Splićana. I kad je tako među njima nastao mir, uzeše se Splićani pomalo družiti sa Slavenima, trgovati s njima i ženiti se od njih, sklapajući s njima prijateljstva i rodbinske veze.« ⁹ Kako pak Splićani nisu ni mogli ni htjeli sklapati ženidbenih veza s poganima, znak je, da su Hrvati već tada počeli primati kršćanstvo.

U to vrijeme pojavio se na poprištu povijesti grada Splita i Hrvata papin izaslanik Ivan Ravenjanin, jer Toma nastavlja:

»Međutim pošalje vrhovni Biskup nekog legata po imenu Ivana, rodnom Ravenjanina, da obađe dalmatinske i hrvatske strane i popravi spasonosnim opomenama kršćane. U crkvi pak solinskoj od razorenja nije bio posvećen poglavar. Časni dakle Ivan stade nagovarati kler i puk, da bi trebalo te oni kod sebe obnove nadbiskupsku čast staroga grada. A to im se vrlo sviđjelo i godilo im. Tada se prema običaju sakupi kler i izbornici se svi jednodušno odluče za spomenutog Ivana. A on, primivši posvećenje od gospodina pape, zađe među svoje ovce kao dobar pastir, ne s nakanom da zgrće novce, jer je crkva bila do skrajnosti siromašna, već gonjen ljubavlju nastojao je sticati duhovno blago spavajući duše. Njemu bi dozvoljeno od Stolice Apostolske, da sav privilegij dostojanstva, što ga je imala od davnine Salona, zadobije crkva splitska. Tada poče uređivati crkvu i kler, promicati naobrazbu, marljivo propovijedati i svoje pastoralne dužnosti s vanrednom savjesnošću vršiti. Obi-

⁸ Šišić, Povijest Hrvata . . . , str. 282., bilj. 35.

⁹ Thomas Archidiaconus, Historia Salonitana c. X. (Izd. Jugosl. Akad., Monumenta. v. 26, Scriptores v. 3.) str. 33.

lazeći naime po krajevima Dalmacije i Slavonije obnavljao je crkve, posvećivao biskupe, organizirao župe i pomalo neuki puk privlačio katoličkom načinu života.¹⁰ Ugledni Sever, prozvan »velikim«, koji je bio građane doveo s otoka u Dioklecijanovu palaču, darovao je crkvi za biskupske dvore svoj dom s kulom na uglu i palačom i ondje se nastanio časní nadbiskup Ivan.

4. — Toma Arhiđakon ne označuje imena pape, koji je poslao Ivana Ravenjanina u Dalmaciju. Istotako, kako smo vidjeli, ni car Porfirogenet ne spominje imena pape, koji je na molbu Heraklijevu poslao misionare k Hrvatima. Ta okolnost, koja bi u prvi mah mogla svjedočiti proti vjerodostojnosti tih izvještaja, zapravo povećava njihovu vrijednost. Pod konac vladanja Heraklijeva, kad su se ti događaji zbivali, t. j. od godine 638 do 641 drukčije nije ni moglo biti, jer pravoga pape tada nije bilo. Papa je Honorije umro 12. X. 638. Njegov nasljednik Severin, kojemu se protivio carski namjesnik u Raveni, dobio je carsku potvrdu i mogao biti konsekran istom nešto pred svoju smrt, koja ga snašla 2. VIII. 640. Nasljednik Severinov, Dalmatinac Ivan IV. dobio je carsku potvrdu istom u prosincu i bio konsekran na Badnjak g. 640. Prije toga je zajedno s arhiprezbiterom i primicerijem upravljao crkvom kao »servans locum sanctae Sedis apostolicae«. Poslovi su se dakle sv. Stolice redovito vršili, narod je djela izabranog pape priznavao papinskim, ali dok car nije izabranika potvrdio, legitimnost izbora nije bila potpuna niti se izabrani oficijelno smatrao papom. To nam donekle razjašnjuje ono prešućivanje papina imena u izvještajima o reorganizaciji dalmatinske crkvene provincije i o krštenju Hrvata.

5. — No bilo kako mu drago glede tog nedostatka kod Porfirogeneta i Tome, iz onoga doba imamo još jedan dokument, koji ona dva prva popunjuje, utvrđuje i posve sigurno posvjedočuje, da su u zadnjoj godini vladanja Heraklijeva bili vrlo dobri odnošaji između Splitsana, Hrvata i sv. Stolice. To je rimski izvještaj o poslanstvu opata Martina u naše krajeve, da otkupljuje kršćansko roblje i donese papi Ivanu IV. moći dalmatinskih mučenika. U »Liber Pontificalis«, zbirci papinskih nekrologa, čitamo o Ivanu IV. ovo:

»Ivan, po narodnosti Dalmatinac, od oca Venancija skolastika, vladao godinu jednu, mjeseci devet, dana osamnaest. Taj je u svoje vrijeme poslao svetog i vjernog opata Martina s obiljem novaca, da po cijeloj Dalmaciji i Istri otkupljuje robove, što su ih pogani zarobili. U

¹⁰ Thom. Archid., Ibid. c. XI, str. 33.

isto vrijeme sagradi crkvu blaženim mučenicima Venanciju, Anastaziju, Mavru i drugim mučenicima, kojih je relikvije dao donijeti iz Dalmacije i Istre i pohraniti u spomenutoj crkvi pokraj lateranske krstionice, kod oratorija bl. Ivana Evanđeliste, koju ukrasi i različitim darovima obdari.¹¹

»Ova činjenica, kaže prof. Šišić, pokazuje, da je papinski poslanik mogao nesmetano pretražiti salonitansko groblje mučenika gdje su se one moći nalazile, a kod toga čina jamučno prvu su ulogu igrali oni, koji su za njih znali, naime stariji ljudi iz propale Salone a sada već građani novoosnovana Splita.«¹² Drugim riječima u Splitu se g. 641 provodio već normalni gradski život. Odnosaji između Splitsana i Hrvata bili su onakovi, kako nam ih je opisao Toma Arhidakon. Hrvatska država bila je već tako uređena, da je opat Martin mogao bez straha njome prolaziti od Splita do Istre i po različitim mjestima otkupljivati kršćanske sužnje.

Nije li uspjeh toga poslanstva pripremio svojim djelovanjem svećenik-legat ili možda već i biskup Ivan Ravenjanin? Papi Honoriju bilo je kakvih deset godina prije toga uspjelo, da s pomoću carskog egzarha u Raveni sjedini s Rimom onaj dio raskolničkog akvilejskog patrijarhata, što još nije bio zauzet od Langobarda. Ne mora li se već na temelju dosadanjih činjenica, bez zalaženja u daljnje stručnjačke detalje ustvrditi, da je istotako papa Dalmatinac Ivan IV. s pomoću ravenškog egzarha, pod čiju je političku vlast pripadala Dalmacija, i čijim posredovanjem su s Heraklijem općili Hrvati, uređio crkvene prilike u svom starom zavičaju i tako postavio temelje uspješnom širenju kršćanstva kod Hrvata?

Nije isključeno, da je s opatom Martinom pošao u Rim i izabrani splitski nadbiskup Ivan Ravenjanin i bio tom zгодom »a domino papa« konsekriran. No vjerojatno će biti, da je već prije Martinova dolaska bio posvećen, pretvorio »Jupitrov hram« u crkvu slavne Djevice Marije te u nju dao prenijeti iz solinskih ruševina moći sv. Dujma i sv. Anastazija. — Kapelica sv. Venancija u Rimu, s krasnim mozaikom dalmatinskih mučenika i likom Ivana IV., postoji još i danas i to, kako lijepo veli Šišić, »kao vječni svjedok iz vremena doseljenja Hrvata na jug«,¹³ a mi dodajemo: ne samo doseljenja, već i početaka kršćanstva kod Hrvata! Da Ivan IV. nije umro već 12. X. 642., imali bismo bez sumnje i drugih svjedočanstava. No Bogu hvala i za ova. Dosta je i to, osobito držimo li pred očima kasnije svjedočanstvo Agatonovo, po kojem su 40 godina nakon smrti Heraklijeve i pape Ivana, Slaveni-Hrvati već bili

¹¹ Rački, Documenta . . . , str. 277.

¹² Šišić, Povijest Hrvata . . . , str. 283—4. ¹³ Ibid., str. 284.

smatrani kršćanskim narodom. Taj konačni rezultat misionarske djelatnosti splitskog i zadarskog klera pokazuje, da je kršćanstvo kod Hrvata prevladavalo u onoj mjeri, u kojoj je rasla i dolazila do riječi nova generacija, i napokon je za vladanja Borka postalo državnom vjerom.

6. — Kod Hrvata zbio se isti vjersko-kulturni proces, kao kod Langobarda, Gota, Franaka i Engleza, s kojima ih Agaton stavlja u isti red. Kod krštenja su konačno odlučili kraljevi. Langobardi počeli su primati kršćanstvo koncem VI. stoljeća pod uplivom kraljice Teodelinde i pape sv. Grgura Velikog, a definitivno se obratili g. 671. za kralja Grimoalda. Arijanski Goti u Španiji postadoše katolici, kad je kralj Rekared, brat kralja-mučenika Hermenegilda, na sinodi u Toledu g. 589., proglasio katolicizam državnom vjerom. Klodvig, kralj franaka, bio je zajedno s tri tisuće podanika kršten na Božić g. 496. u Reimsu, a za njim se polagano povedoše najprije Franci u današnjoj Francuskoj, onda Salijci na Rajni, a napokon u VII. vijeku i oni u današnjoj Belgiji, »staroj Franciji«. U doba sv. Agatona bili su već svi Franci smatrani kršćanima. Englezi se pokrstiše tijekom 80 godina. Prvi se krstio s jednim dijelom svoga naroda kralj Kenta Ethelbert na Duhove g. 597. Slijedilo je jedno za drugim svih sedam njihovih kraljevstava, a zadnje od t. zv. heptarhije obratilo se kraljevstvo Sussex g. 678., dakle baš na početku pontifikata sv. Agatona. Najbrže se obratiše Hrvati. Nakon g. 626, zauzeše kao saveznici Heraklijevi novu domovinu na jugu, a pedeset godina kasnije već se spominju u kolu zapadnih kršćanskih naroda kao njima ravni. Išlo je tako brzo već i radi toga, što su Hrvati došli pod neposredni utjecaj kršćanstva baš u doba, kad je ono uslijed pobjeda Heraklijevih nad Avarima i Perzijcima slavilo pobjedu, kakove nije bilo od vremena Konstantina Velikoga. 14. rujna 629. ponio je Heraklije u neopisivom slavlju i oduševljenju natrag na Golgotu sveti Križ, što su ga nakon zauzeća Jeruzalema g. 614. Perzijci bili odnijeli u Ktezifont. Taj trijumf Križa odjeknuo je cijelim tada poznatim svijetom, a Crkva ga je na Zapadu ovjekovječila blagdanom Uzvišenja sv. Križa. Kršćanstvu su do te pobjede pomogli i Hrvati kao saveznici cara Heraklija. Postali su borci »za krst časni« još prije negoli su upoznali njegovu natprirodnu vrijednost. Milost obraćenja bila im je nagradom! A odlučio je knez Borka svojim primjerom.

7. — Poslanica Agatonova, u kojoj se Slaveni-Hrvati nalaze uz druge katoličke zapadne narode, kod kojih već

postoji redovita crkvena hijerarhija, čitala se 16. XI. 680. na četvrtoj sjednici šestog ekumenskog sabora u Carigradu. Bilo je to 120 godina prije sukoba Hrvata s Francima i 200 godina prije djelovanja sv. Ćirila i Metoda. Kršćanstvo Hrvata nije ni prisilni dar osvajača, a niti biljka donesena s Istoka.¹⁴ Ovisnost Hrvata od Heraklija sigurno nije bila veća, negoli na pr. ovisnost sadanje Jugoslavije od Francuske. Došavši Hrvati na jug i upoznavši kršćanstvo, primili su ga dragovoljno, primili ga direktno od svete apostolske Stolice Petrove, učinili ga državnom vjerom i sa zahvalnošću sačuvali ime prvoga kršćanskog vladara: »A vladao je tada tim Hrvatima Borka«. Primili su kršćanstvo prvi od Slavena i zadužili su cijelo Slavenstvo time, što su svojim odnošajima s rimskim papama postigli, da se slavensko ime s čašću spominjalo i u Rimu, na generalnom koncilu cijele zapadne Crkve i u Carigradu, na znamenitom šestom sveopćem saboru.

8. — Kako je duboko prodrlo kršćanstvo u hrvatske duše, kako ih je potpuno prožeo duh evanđeoski, vidi se iz daljnog pripovijedanja Porfirogenetova.

»Ovi pak pokršteni Hrvati, nastavlja car-historik, ne će ni da s kim ratuju izvan svoje zemlje, jer su primili neku naredbu i zabranu od rimskoga pape, koji je za carevanja Heraklijeva poslao vjerovjesnike i dao ih pokrstiti. Ovi naime Hrvati *poslije svog krštenja* sastaviše vlastoručni ugovor i tvrdom se i nepokolebivom vjerom zakleše sv. Petru, da ne će nikada provaljivati u tuđe zemlje i ondje ratovati, već da će radije živjeti u miru sa svima, koji budu htjeli. A od pape su zato dobili molitvu, da će se za Hrvate boriti i na pomoć im biti Bog, kadgod

¹⁴ Zanimljivo je, kako su prije 1.000 godina i oni Hrvati, koji nijesu dobro znali svoje povijesti, bili uvjereni, da kršćanstvo nijesu primili od Franaka, već kao posve slobodni narod i to direktno iz Rima. Porfirogenet pripovijeda, kako se dalmatinski Hrvati odmetnuše od Franaka, nakon sedmogodišnjeg ratovanja ih pobijediše i »postavši svoji gospodari i nezavisni zamole iz Rima krštenje i poslani biskupi ih pokrste za vladanja arhonta Porina« (Rački, Documenta . . . , str. 328). Porfirogenetovi izvještaji redovito toliko vrijede, ukoliko mogu biti kontrolirani drugim sigurnim podacima. Ova njegova vijest puna je protuslovlja; on, ili bolje reći njegov hrvatski izvor, miješa, kako bi rekao Rački, »quadrata rotundis«. Za *ovaj drugi* izvještaj Porfirogenetov o krštenju Hrvata vrijedit će ono, što kaže Šišić, t. j. da je tvorevina hrvatske pučke tradicije iz prve polovine IX. vijeka (Povijest Hrvata . . . , str. 386, bilj. 20). Ukoliko se radi o krštenju, možda je to spomen na krštenje Neretljana. Za nas je ovdje glavno ono isticanje rimskog podrijetla hrvatskog kršćanstva i isticanje slobode, kojom je primljeno.

drugi narodi provale i zarate na hrvatsko zemljište, a Petar Kristov učenik, da će ih obdariti pobjedom.¹⁵

Bio je to prvi poznati konkordat, neka vrst saveza sa Sv. Stolicom. Ratificiran je bio u bazilici sv. Petra i to od hrvatskih poslanika zakletvama, a od pape »molitvom«. Ugovor je bio pisan, kako je djelomično upoznao i priznao već Marquardt, koji o zaključnim riječima Porfirogenetova izvještaja kaže: »Ta rečenica odaje tako vjerno stil papinske kancelarije, te nije moguće, da bi bila posve izmišljena.«¹⁶ A to znači, da je original još u vrijeme Porfirogenetovo bio čuvan u hrv. državnom arhivu, i odanle je njegov sadržaj doznao i on, a prije njega i čudotvorac Martin, koji ga je »dugo vremena« poslije sklapanja, naime »u doba arhonta Trpimira, oca arhonta Krešimira«, obnavljao. Porfirogenet ne kaže, s kojim su papom Hrvati ugovarali, već sam na svoju ruku tumači, da je to bio onaj, koji je poslao k njima misionare i pokrstio ih. No ne vidi, da samim svojim pripovijedanjem pobija to tumačenje. Hrvati ugovaraju s papom, kako sam kaže, »poslije svog krštenja«, a znamo da krštenje nije napredovalo tako brzo, te bi se bilo izvelo za jednog pontifikata. Generacija oceva, kojom je vladao »Porgin otac«, bila je poganska, a krštenje se izvršilo istom, kad je vladao Borka. Od dolaska Hrvata do pontifikata sv. Agatona promijenilo se devet papa: Honorije I. (625—638), Severin (640), Ivan IV. (640—642), Teodor I. (642—649), sv. Martin I. (649—653), sv. Eugen I. (654—657), sv. Vitalijan (657—672), Adeodat (672—676) i Domnus (676—678). Sv. Agaton (678—681) bio je deseti. Nije dakle mogao s Hrvatima sklapati ugovora onaj papa, »koji je za carevanja Heraklijeva poslao vjerovjesnike i dao ih pokrstiti«.

9. — Sve nas tadanje okolnosti upućuju na to, da je baš sv. Agaton bio taj Porfirogenetov anonimni papa, koji je Hrvate u ime sv. Petra sklonuo, da se odreknu napadanja na mirne susjede.

Da ne navodimo drugih dokaza, u njegovoj spomenutoj poslanici i na njegovu grobnom natpisu nalazimo aluzije na njegov diplomatski pacifistički rad. U poslanici uvjerava cara Pogonata, da nastoji kršćanske nacije, koje štiju sv. Petra, dakle i Slavene-Hrvate, baš pomoću te njihove pobožnosti dovesti do toga, te priznaju superiornost kršćanskog

¹⁵ Rački, Documenta . . . , str. 291—292.

¹⁶ Marquardt, Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge. Leipzig 1903, str. XIII.

imperija, »u kojem je utvrđena Petrova Stolica«, t. j. da ga ne napadaju.

»Mi pak, piše, premda neugledni, ipak se svim silama trudimo, da se država Vašega kršćanskog Veličanstva, u kojoj je utemeljena Stolica blaženoga Petra, poglavice Apostolskog, čiji auktoritet sve kršćanske nacije zajedno s nama časte i poštivaju, pomoću čašćenja istoga blaženoga Petra Apostola, pokaže uzvišenijom od svih naroda.«¹⁶

Poredimo li te riječi s izvještajem Porfirogenetovim, vidjet ćemo, da se među se popunjuju i razjašnjuju. Interesi kršćanstva bili su za pontifikata sv. Agatona uvelike povezani sa sudbinom »države kršćanskog Veličanstva, u kojoj ima svoje temelje Stolica blaženoga Petra, poglavice Apostolskog«. Zato i papa nije mogao ostajati ravnodušan prema njezinu dobrom ili lošem stanju. Baš su tada, za vladanja Konstantina Pogonata (668—685), žestoko navaljivali na rimsko carstvo u Italiji Langobardi, na Balkanu Avari i Bugari zajedno s raznim slavenskim plemenima, a Arapi su redom kroz sedam godina opsjedali Carigrad, opljačkali čak i Agatonov zavičaj Siciliju, te se sve više približavali Rimu. Nije dakle čudo, da se i sv. Agaton »svim silama« trudio, kako bi našao carstvu prijatelja, a kod naroda tek obraćenih stišao osvajačke instinkte i priučio ih ljubiti mir s mirnim susjedima. Činio je to, kako sam kaže, autoritetom sv. Petra. Agatona su i Oci šestog ekumenskog sabora i car Konstantin Pogonat, a i drugi savremenici nazivali »samim Petrom«. I on sam je zahtijevao, da se papinske naredbe smatraju djelom Petrovim. U dekretalima naime magistra Gracijana sačuvao se odlomak Agatonove legislativne djelatnosti i taj glasi: »Agaton papa svim biskupima: Tako treba sve sankcije apostolske Stolice primati, kao da su potvrđene posvećenim glasom samoga Petra.«¹⁷ Nije dakle čudo, da su i Hrvati, sklapajući savez s Agatonom sve to, kako se vidi iz Porfirogeneta, pripisali sv. Petru. Nadgrobni natpis sv. Agatona izričito spominje »saveze svete Stolice: . . . Antistes summus Agatho Sedis Apostolicae foedera firma tenet« (Po Agatonu, pastiru pastira, Stolice Svete svaki je ugovor postao čvrst).¹⁸ A nema nigdje ni traga kakovom drugom ugovoru Sv. Stolice, koji bi se mogao Agatonu pripisati, osim saveza, što su ga Hrvati sklopili sa sv. Petrom »poslije svog krštenja«, kako kaže Porfirogenet, t. j. baš u Agatonovo vrijeme. Agaton je dakle onaj od cara-historika neimenovani papa, koji je 1250 godina prije Keloga ugovorio s Hrvatima pakt proti napadačkom ratu.

10. — Hrvati su savjesno obdržavali zakletvom utvrđeno obećanje, što su ga zadali sv. Petru, da svojih mirnih susjeda ne će napadati. Poput Avara i drugih naroda, što stanovahu u bivšim zapadnim krajevima romejskog carstva, utvrdili su i oni oko g. 679 mir s carem Konstantinom

¹⁶ Migne, P. L. 87., 1224—5.

¹⁷ Decreti I pars, dist. 19, c. 2 (Fridberg, Corpus iuris canonici I. Lipsiae 1902, str. 60).

¹⁸ De Rossi, Inscript. Christ. Urbis Romae saec. VII. antiquiores. Vol. II, p. I. str. 52, 129, 157.

Pogonatom.^{18*} Ostali su vjerni i kršćanstvu i razboritoj kršćanskoj miroljubivosti. Zato od sv. Agatona pa sve do sukoba s Francima, dakle tijekom više od jednog stoljeća, nitko o njima ništa ne govori. No krivo bi imao, tko bi iz te šutnje zaključivao, da su prestali biti kršćanima. Prof. Šišić doduše tvrdi, kako smo vidjeli, da su ih Franci krstili: »Kao što je u Karantaniji i u panonskoj Hrvatskoj tako je i u Dalmaciji započelo franačkim vrhovnim gospodstvom glavno definitivno krštenje ondješnjih Hrvata...«¹⁹ No onaj »kao što« most je, čini se, bez stupova! Iz franačkih vrela znamo posve sigurno, kada i tko je krstio Slovence. Ali o Hrvatima potpuno šute. O krštenju panonskih Hrvata po Francima sam Šišić priznaje: »Za to nema doduše direktnih izvora, no oni, koji govore o brizi franačkoga klera oko krštenja Avara već g. 796., jasno su svjedočanstvo, da se tako isto mislilo i na Panonske Hrvate.« Dâ, kad ne bi bilo Porfirogeneta i Tome Arhidakona i rimskih svjedočanstava iz VII. vijeka, po kojima se Hrvati već 100 godina prije Karla Velikoga spominju kao kršćanski narod, moglo bi se tako zaključivati. Inače ne. A ni o krštenju dalmatinskih Hrvata po Francima nema također nikakva sigurnog svjedočanstva. Život Hrvata prva dva vijeka njihove povijesti u novoj domovini možemo lijepo porediti s tokom rijeke ponornice, koja smjelo izilazi na svijetlo, teče i raste, a onda najednom opet izčezava, te naskoro izilazi s druge strane brda, veća negoli prije, i sve većom silom svladava zapreke i kroz krš se probija prema svome cilju... Tako bi i s Hrvatima. Kritička je historiografija onamo od Dümmlera i Račkoga prebrzo izbrisala iz knjige Povijesti — radi tobožnje šutnje — hrvatsko sedmo i osmo stoljeće. Za sedmo imademo sjajna svjedočanstva, a u osmom, koje je uopće jedno od najtamnijih za povijest srednjega vijeka evropskog istoka jednako kao i zapada, Hrvati su u miru rasli, množili se i napučivali svoju zemlju. Kad su Franci potkraj VIII. vijeka u svom prodiranju na istok naišli i na Hrvate, te počeli o njima pisati, nalazimo Hrvate na nesreću već razdijeljene u dvije ili zapravo tri državne tvorvine: Dalmatinsku Hrvatsku, Panonsku ili Posavsku Hrvatsku, a i neređljanski Hrvati nastupaju često samostalno. U međunarodnom su saobraćaju i dalmatinski i

^{18*} Theophanes Conf., Chronographia, A. M. 6169. (Migne, P. G. 108, 719).

¹⁹ Šišić, Povijest Hrvata . . . , str. 304, bilj. 15.

posavski Hrvati bili smatrani kršćanskim narodom. Jedino su Neretljani još pogani i primaju kršćanstvo definitivno istom u drugoj polovini IX. vijeka, ali i oni neovisno od djelovanja sv. Braće. U dalmatinskoj se Hrvatskoj već stoljetno kršćanstvo pod snažnim franačkim utjecajem pomladilo i lijepo razvilo, tako da ondješnji Hrvati, prije negoli dođoše u bilo kakav kontakt sa sv. Ćirilom i Metodom već imadahu svoje crkve, svoj barem jedan benediktinski samostan, t. j. Trpimirovu zadužbinu iz g. 852., svoju ninsku biskupiju, a moljahu što više i simbol vjere sa — »Filioque«. To sve znamo i zaključujemo iz posve sigurnih povjesnih izvora.

Hrvati duguju sv. Braći Ćirilu i Metodu, kako ćemo vidjeti, uistinu mnogo, ali samoga kršćanstva nijesu primili od njih. Oni su za Hrvate »apostoli« jedino u širem značenju te riječi. Razlog, zašto ih katolički Episkopat u svojoj okružnici naziva »našim slavenskim apostolima i prosvjetiteljima«, a sv. Metoda »velikim apostolom Slavena«, »našim apostolom i pastirom« i t. d., bit će taj, što je okružnica namijenjena svim katolicima latinskog i grčkog obreda u našoj državi, među kojima ima pripadnika malone svih slavenskih naroda. Trebalo je dakle uzeti općeniti izraz. Promatrajući kasnije i ocjenjujući djelovanje sv. Braće, lako ćemo prosuditi, za koga su u većoj a za koga opet u manjoj mjeri bili apostolima i prosvjetiteljima. Dužnici smo im svi i dolikuje, da ih svi štujemo, »jer su se oni prvi među našim predcima najviše trudili oko produbljivanja kršćanskog duha u dušama naših pradjedova i oni su postavili temelje naše prosvjete«, kako vele pp. Biskupi na koncu svoje okružnice.

Stj. Krizin Sakač D. I.